

ЎЗБЕКИСТОН ТИЖОРАТ БАНКЛАРИДА РИСК-МЕНЕЖМЕНТ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Эргашева Сурайё Шавкатжон қизи

Ўзбекистон Республикаси

Банк-молия академияси магистранти

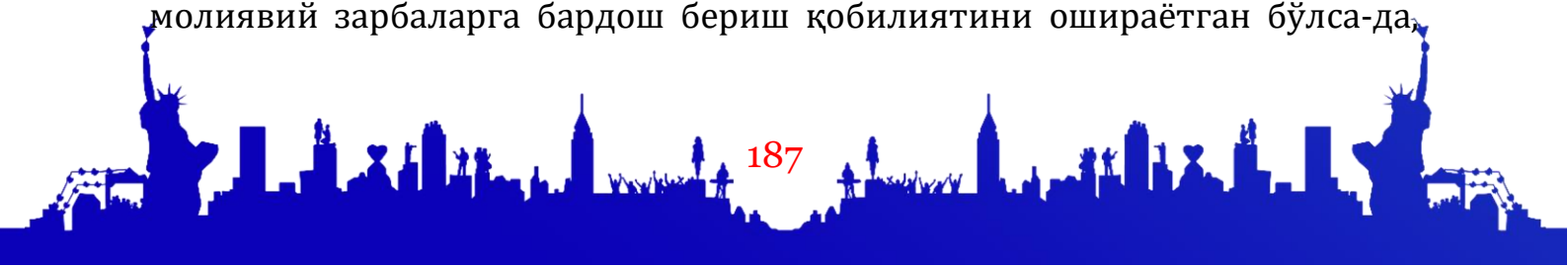
surayyo9600@icloud.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21525562>

Сўнгги йилларда жаҳон молия тизимида юз бераётган ўзгаришлар, глобал иқтисодий беқарорлик ва молиявий инқирозлар банк секторида рискларни бошқариш тизимига бўлган талабни кескин оширди. Айниқса, ривожланаётган давлатлар қаторида бўлган Ўзбекистон учун тижорат банкларида самарали риск-менежмент тизимини шакллантириш ва уни замонавий талабларга мос равишда такомиллаштириш долзарб масалалардан бири ҳисобланади. Мамлакат банк тизимида амалга оширилаётган кенг кўламли ислохотлар, банк хизматларининг рақамлаштирилиши, кредитлаш ҳажмининг кенгайиши ҳамда халқаро молия бозорларига интеграция жараёнлари рискларни бошқариш тизимига янгича ёндашувларни талаб қилмоқда.

Ўзбекистон тижорат банклари фаолиятида рисклар турли шаклларда намоён бўлади. Улар орасида кредит rischi, ликвидлик rischi, операцион риск ва бозор рисклари асосий ўрин тутати. Кредит rischi банклар учун энг муҳим ва энг катта улушга эга риск ҳисобланиб, у қарз олувчиларнинг ўз мажбуриятларини бажармаслиги натижасида юзага келади. Сўнгги йилларда кредит портфелининг сезиларли даражада ўсиши билан бир қаторда муаммоли кредитлар улушининг ортиб бориши ушбу риск турининг долзарблигини янада оширмоқда. Бу эса кредит рискларини баҳолаш, мониторинг қилиш ва бошқариш механизмларини такомиллаштиришни талаб этади.

Ликвидлик rischi банкнинг ўз мажбуриятларини ўз вақтида бажариш қобилияти билан боғлиқ бўлиб, у банк тизимининг барқарорлиги учун муҳим аҳамият касб этади. Ўзбекистон тижорат банкларида ликвидлик кўрсаткичлари умумий жиҳатдан барқарор бўлишига қарамасдан, айрим банкларда ташқи молиявий ресурсларга қарамликнинг сақланиб қолаётгани ушбу риск турини янада чуқур таҳлил қилиш зарурлигини кўрсатади. Капитал етарлилиги даражасининг юқори бўлиши банкларнинг молиявий зарбаларга бардош бериш қобилиятини ошираётган бўлса-да,

риск даражаси юқори активлар улушининг ортиб бориши келгусида қўшимча муаммоларни келтириб чиқариши мумкин.

Операцион рисклар банк фаолиятининг ички жараёнлари, технологик тизимлари ва инсон омили билан боғлиқ бўлиб, айниқса рақамлаштириш жараёнлари жадаллашган шароитда муҳим аҳамият касб этмоқда. Замонавий банк хизматлари, жумладан, мобил банкинг, интернет банкинг ва финтех ечимларининг кенг жорий этилиши хизматлар самарадорлигини ошираётган бўлса-да, киберхавфсизлик ва ахборот хавфсизлиги билан боғлиқ янги рискларни юзага келтирмоқда. Шу сабабли банкларда операцион рискларни бошқариш тизимини такомиллаштириш, замонавий технологиялар асосида мониторинг тизимларини жорий этиш долзарб масалалардан бири ҳисобланади.

Жаҳон амалиётида риск-менежмент тизимини ривожлантиришда Basel стандартлари муҳим ўрин тутди. Ушбу стандартлар банкларда рискларни аниқлаш, баҳолаш ва бошқаришнинг ягона методологиясини белгилаб беради. Ўзбекистон банк тизимида ҳам ушбу стандартларга босқичма-босқич ўтиш жараёни амалга оширилмоқда. Бу эса банкларда капитал етарлилиги, ликвидлик кўрсаткичлари ва рискларни баҳолаш тизимини халқаро даражага олиб чиқиш имконини бермоқда. Шу билан бирга, ушбу стандартларни тўлиқ жорий этиш жараёнида айрим институционал ва технологик муаммолар мавжудлиги кузатилмоқда.

Риск-менежмент тизимини такомиллаштиришда рақамли технологияларнинг роли тобора ортиб бормоқда. Сунъий интеллект, "big data", машинали ўқитиш каби технологиялар ёрдамида рискларни олдиндан аниқлаш ва прогнозлаш имкониятлари кенгаймоқда. Кредит скоринг тизимлари, автоматлаштирилган мониторинг ва стресс-тест моделларининг жорий этилиши банкларнинг рискларни бошқариш самарадорлигини оширишга хизмат қилмоқда. Шу билан бирга, ушбу технологияларни жорий этиш катта молиявий ресурслар ва юқори малакали мутахассисларни талаб этади.

Ўзбекистон тижорат банкларида риск-менежмент тизимини таҳлил қилиш шуни кўрсатадики, сўнгги йилларда бу йўналишда сезиларли ижобий ўзгаришлар амалга оширилган. Хусусан, банкларда рискларни бошқариш бўлимлари ташкил этилган, ички назорат тизимлари кучайтирилган ва халқаро стандартларга мослашиш ишлари олиб борилмоқда. Бироқ, айрим банкларда рискларни баҳолашда анъанавий ёндашувларнинг устунлиги, замонавий аналитик воситалардан

фойдаланиш даражасининг пастлиги ҳамда рискларни прогнозлаш тизимларининг етарли даражада ривожланмаганлиги кузатилмоқда.

Риск-менежмент тизимини янада такомиллаштириш учун комплекс ёндашув зарур. Бунда кредит рискларини баҳолаш тизимини модернизация қилиш, муаммоли кредитлар даражасини камайтириш бўйича самарали механизмларни жорий этиш, ликвидлик рискларини бошқаришда халқаро стандартларга тўлиқ мослашиш муҳим аҳамият касб этади. Шунингдек, операцион рискларни камайтириш мақсадида ахборот технологияларини ривожлантириш, киберхавфсизлик тизимларини кучайтириш ва замонавий мониторинг тизимларини жорий этиш зарур.

Бундан ташқари, риск-менежмент тизимининг институционал асосларини мустаҳкамлаш, банкларда мустақил риск-менежмент бўлимлари фаолиятини кенгайтириш ва корпоратив бошқарув тамойилларини чуқур жорий этиш муҳим ҳисобланади. Банк ходимларининг малакасини ошириш, халқаро тажрибани ўрганиш ва илғор амалиётларни жорий этиш орқали рискларни бошқариш самарадорлигини ошириш мумкин.

1-жадвал.

Ўзбекистон тижорат банкларида риск турлари ва уларнинг таъсири таҳлили

Риск тури	Тавсифи	Таъсир даражаси	Асосий муаммолар	Такомиллаштириш йўналишлари
Кредит rischi	Қарз олувчининг мажбуриятни бажармаслик эҳтимоли	Юқори	NPL даражасининг ошиши	Кредит скоринг, мониторинг, early warning тизими
Ликвидлик rischi	Банкнинг қисқа муддатли мажбуриятлари бажара олмаслиги	Ўртача	Ташқи ресурсларга қарамлик	LCR, NSFR кўрсаткичларини кучайтириш
Операцион риск	Ички жараёнлар ва тизимлар	Ўртача	Техник носозликла	Автоматлаштириш, ички назорат тизими

	билан боғлиқ хатоликлар		р, инсон омили	
Киберхавфсиз лик rischi	Ахборот тизимларига ноқонуний кириш ва хужумлар	Юқори	Маълумотл ар ҳимоясини нг заифлиги	IT хавфсизлик, доимий мониторинг
Бозор rischi	Фоииз ставкалари ва валюта курслари ўзгариши	Паст- ўртача	Валюта тебранишл ари	Хеджинг, диверсификация

Манба: Ўзбекистон Республикаси Марказий банки маълумотлари, халқаро молиявий институтлар (IMF, World Bank) ҳисоботлари ҳамда муаллиф ишланмаси асосида тузилган.

Ушбу жадвалда Ўзбекистон тижорат банклари фаолиятида учрайдиган асосий риск турлари, уларнинг иқтисодий моҳияти ва банк тизимида таъсир даражаси умумлаштирилган ҳолда келтирилган. Таҳлил натижаларига кўра, кредит rischi банк фаолиятида энг устувор ва юқори даражадаги хавф омили ҳисобланиб, бу муаммоли кредитлар улушининг ортиб бориши билан изоҳланади. Шунингдек, рақамлаштириш жараёнларининг жадаллашуви киберхавфсизлик riskларини кескин ошириб, уларни банк тизимида муҳим стратегик йўналишга айлантирмоқда. Ликвидлик ва операцион riskлар ўртача даражада баҳоланаётган бўлса-да, уларни самарали бошқариш банкларнинг молиявий барқарорлигини таъминлашда муҳим аҳамият касб этади. Бозор riskлари эса нисбатан пастроқ даражада бўлса-да, глобал молиявий ўзгаришлар шароитида уларнинг таъсири ортиб бориши мумкин. Шу сабабли жадвалда келтирилган riskлар бўйича комплекс ёндашувни қўллаш, замонавий риск-менежмент воситаларини жорий этиш ҳамда халқаро стандартларга мослашиш банк тизимини ривожлантиришнинг муҳим шарти ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Марказий банки. (2024). Банк тизими тўғрисида йиллик ҳисобот. Тошкент.
2. Ўзбекистон Республикаси Марказий банки. (2023). Пул-кредит сиёсати шарҳи. Тошкент.

3. Ўзбекистон Республикаси Марказий банки. (2022). Молиявий барқарорлик шарҳи. Тошкент.
4. International Monetary Fund. (2023). Republic of Uzbekistan: Financial System Stability Assessment. Washington, D.C.
5. World Bank. (2024). Uzbekistan Financial Sector Overview. Washington, D.C.
6. Basel Committee on Banking Supervision. (2019). Basel III: Finalising post-crisis reforms. Basel.
7. Asian Development Bank. (2024). Uzbekistan Banking Sector Development. Manila.

